

Undervisningsministeriet

Anvendelsen af lærernes arbejdstid

En sammenfatning af undersøgelser blandt
social- og sundhedsskoler, voksenuddannelsescentre,
erhvervsskoler, almene gymnasier og
institutioner for mellemlange videregående uddannelser

November 2007

Undervisningsministeriet

Anvendelsen af lærernes arbejdstid

Sammenfatning

November 2007

Rambøll Management
Olof Palmes Allé 20
DK-8200 Århus N
Denmark

Tlf: 8944 7800
www.ramboll-management.dk

Indholdsfortegnelse

1.	Indledning	1
1.1	Formål	1
1.2	Læsevejledning	1
2.	Samlet vurdering	2
3.	Ledelsesrummet i de centrale og lokale aftaler	8
3.1	Ledelsesrummet i de centrale aftaler	8
3.2	Ledelsesrummet i de lokale aftaler	9
4.	Kortlægning af lærernes arbejdstid	12
4.1	Fordeling af lærernes arbejdstid	12
4.2	Forskelle i undervisningstiden på tværs af institutionerne	16
Bilag 1:	Undersøgelsens metode og design	18

1. Indledning

Rambøll Management har på opdrag fra Undervisningsministeriet gennemført en undersøgelse af anvendelsen af lærernes arbejdstid på social- og sundhedsskoler, voksenuddannelsescentre, erhvervsskoler, de almene gymnasier og institutioner for mellemlange videregående uddannelser. Resultaterne for de enkelte institutionsområder er afrapporteret i fem særskilte rapporter. I indeværende rapport præsenteres de overordnede resultater i form af en sammenfatning.

1.1 Formål

Formålet med undersøgelsen har været at kortlægge, hvorledes lærernes arbejdstid fordeler sig på konkrete arbejdsopgaver som fx undervisning, forberedelse, pauser mv. Herudover har det været hensigten, at undersøgelsen foruden at tilvejebringe et datamateriale til brug ved overenskomstforhandlingerne 2008 også skal tilvejebringe et datamateriale, der efterfølgende kan anvendes af institutionerne med henblik på at identificere og udbrede gode eksempler på lokalaftaler mv., der understøtter høj undervisningskvalitet og god ressourceudnyttelse.

1.2 Læsevejledning

I *kapitel 2* gives på baggrund af de gennemførte undersøgelser en samlet vurdering af anvendelsen af lærernes arbejdstid, ledernes handlemuligheder og aftalernes betydning. Kapitlet fungerer således som en samlet konklusion på de gennemførte undersøgelser.

I *kapitel 3* præsenteres en analyse af ledelsesrummet i de centrale og lokale aftaler, mens der i *kapitel 4* følger en analyse af lærernes arbejdstid, herunder hvorledes arbejdstiden fordeler sig på konkrete arbejdsopgaver som fx undervisning, forberedelse og øvrige opgaver.

I *bilag 1* redegøres for udvælgelsen af institutioner, valg af metode til dataindsamling samt fremgangsmåde og valg af analyser. For en nærmere redegørelse for metoden henvises til delrapporterne for de fem institutionsområder.

2. Samlet vurdering

I det følgende præsenteres på baggrund af de gennemførte undersøgelser Rambøll Managements samlede vurdering af anvendelsen af lærernes arbejdstid, ledernes handlemuligheder og aftalernes betydning. Det skal indledningsvis understreges, at det ikke har været opdraget for Rambøll Management at opstille mulige alternativer til den nuværende aftaleregulering af lærernes arbejdstid, men derimod at vurdere de eksisterende arbejdstidsaftalers hensigtsmæssighed i forhold til ressourceudnyttelse og kvalitet i undervisningen.

Kortlægningen af lærernes arbejdstid

Som en del af undersøgelserne blev anvendelsen af lærernes arbejdstid kortlagt for de følgende uddannelsesområder¹:

Erhvervsskoler:

- Erhvervsuddannelser (EUD)
- Højere handelseksamen (hvx)
- Højere teknisk eksamen (htx)
- Korte videregående uddannelser (KVU)
- Arbejdsmarkedsuddannelser (AMU)

Almene gymnasier (stx)

Institutioner for mellemlange videregående uddannelser (MVU), der udbyder én eller flere af følgende typer uddannelser:

- Uddannelser til lærer og/eller pædagog
- Uddannelser inden for social- og sundhedsområdet (socialrådgiver, sygeplejerske, jordemoder, fysioterapeut, radiograf mv.)
- Uddannelse til ingeniør

Voksenuddannelsescentre (VUC)

- Højere forberedelseksamen (hf)
- Almen voksenuddannelse (AVU)

Social- og sundhedsskoler (SOSU)

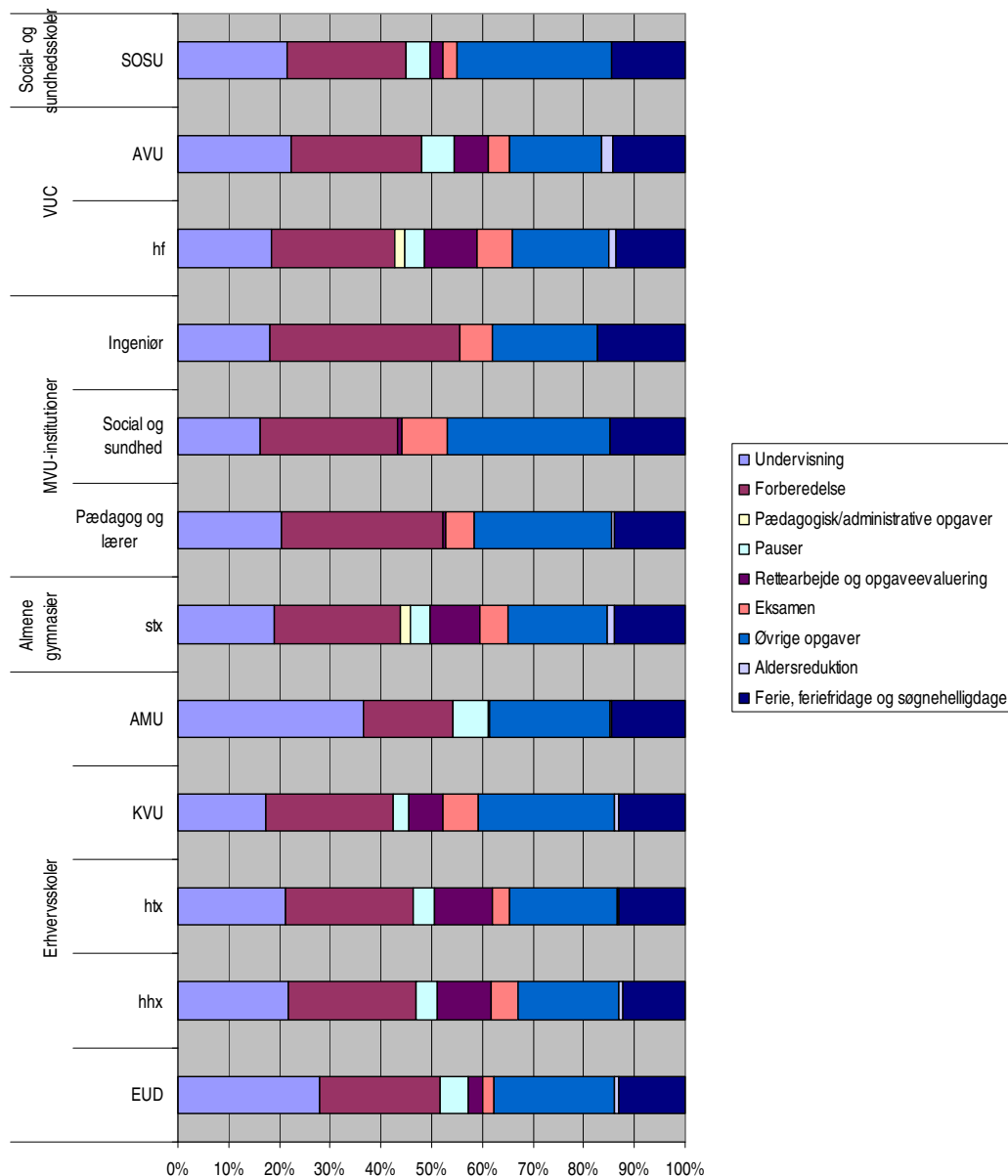
Som en del af undersøgelserne blev anvendelsen af lærernes arbejdstid kortlagt. Andelen af lærernes arbejdstid er beregnet ud fra et bruttoårsværk for en lærer på 1.924 timer inklusive ferie, feriefridage og søgnehellidage og præsenteret i figur 1.

Undersøgelsen viser, at der, med undtagelse af lærerne på erhvervsuddannelserne og arbejdsmarkedsuddannelserne, som med undervisningsandele på henholdsvis 27,9 % og 36,5 % adskiller sig fra de øvrige segmenter, er tale om en forholdsvis begrænset variation i den gennemsnitlige undervisningsandel – fra 16,3-22,2 %.

Lærerne bruger typisk mellem 23,4 % og 27,0 % af deres arbejdstid på forberedelse af undervisning, med undtagelse af lærerne på arbejdsmarkedsuddannelserne (17,6 %) og lærerne på mellemlange videregående uddannelser (MVU), der udbyder uddannelser til lærer og/eller pædagog (32,1 %) og ingeniør (37,4 %).

¹ Bemærk, at mens data for de mellemlange videregående uddannelser og erhvervsskolerne er for 2005/06, er data for de øvrige institutionsområder for 2006/07.

Figur 1. Anvendelse af lærernes arbejdstid

Ledelsesrummet i de centrale og lokale arbejdstidsaftaler

Centrale aftaler

Med undtagelse af centralaftalerne for institutionerne for mellemlange videregående uddannelser er det Rambøll Managements vurdering, at de centrale aftaler for social- og sundhedsskolerne, voksenuddannelsescentrene, de almene gymnasier og erhvervsskolerne begrænser lederens mulighed for at lede og fordele arbejdet mellem lærerne – ledelsesrummet. Dermed begrænses lederens mulighed for at sikre en optimal udnyttelse af ressourcerne.

Efter Rambøll Managements vurdering begrænser de centrale aftaler ledelsesrummet ved direkte at regulere dele af lærernes arbejdstid og indirekte ved at kræve, at der skal indgås lokale aftaler på den enkelte institution for bestemte dele af arbejdstiden, eller at ledelsen skal gennemføre drøftelser

eller indgå aftaler, før der kan træffes beslutning om anvendelse af lærernes arbejdstid. Herudover indeholder aftalerne i form af fx bestemmelser om over-/undertid, varslingsperioder for planlægning af og eventuelle ændringer i lærernes arbejdstid mv., elementer, der begrænser mulighederne for en smidig og ressourcebevidst drift af den enkelte institution.

Når centralaftalerne for institutioner for mellemlange videregående uddannelser efter Rambøll Managements vurdering ikke begrænser ledelsesrummet skyldes det, at aftalerne på dette område alene indeholder bestemmelser om den gennemsnitlige arbejdstid, og om anvendelse af kvartalsnorm/helårsnorm.²

Lokale aftaler

På baggrund af en gennemlæsning af lokalaftaler for de institutioner, der inden for de fem institutionsområder indgår i undersøgelsen, er det Rambøll Managements vurdering, at lokalaftalerne indeholder elementer, der kan siges at begrænse ledelsesrummet yderligere.

Centralt i denne vurdering har været, hvorledes ledelsen udmønter fastsættelse af tid til forberedelse af undervisningen, og herunder blandt andet tilstedeværelsen i forbindelse med forberedelsen.

For de almene gymnasier og hf-området på voksenuddannelsescentrene gælder, at muligheden for at fastsætte en anden norm for forberedelsestid for 30 % af lærernes undervisningstid, generelt ikke udnyttes.

For AVU-området på voksenuddannelsescentrene gælder, at den centrale aftale alene efterlader en meget begrænset mulighed for ledelsen for at disponere over lærernes tid til forberedelse.

Tilsvarende viser undersøgelsen, at muligheden for lederne på social- og sundhedsskolerne for at aftale en anden forberedelsestid end den i centralaftalerne fastsatte ikke anvendes. Det skal dog bemærkes, at centralaftalerne indeholder bestemmelser om tilbagefaldsregler i tilfælde af, at en sådan aftale ikke kan indgås. Tilbagefaldsregler kan gøre det vanskeligt for ledelsen at opnå aftaler om en lavere forberedelsestid end den i centralaftalerne fastsatte.

Af centralaftalerne for erhvervsskolerne fremgår, at det er skolens ledelse, der på baggrund af en aftale om principper for tildeling af tid til forberedelse af undervisning mv. udmønter tiden til forberedelse. Gennemgang af lokalaftalerne viser en betydelig forskel i udmøntningen af forberedelsestiden og dermed ressourceudnyttelsen inden for især arbejdsmarkedsuddannelserne og de korte videregående uddannelser samt i et vist omfang også erhvervsuddannelserne.

Som det fremgår af ovenstående, er institutionerne for mellemlange videregående uddannelser ifølge de centrale aftaler ikke pålagt at indgå lokale arbejdstidsaftaler. Undersøgelsen viser dog, at de fleste undersøgte institutioner vælger at indgå sådanne aftaler. Her viser gennemgangen, at ledelsesrummet efter Rambøll Managements vurdering begrænses på centrale områder på de undersøgte institutioner for mellemlange videregående uddannelser. For det første ved, at der i de indgåede aftaler anvendes arbejdstidskategorier og arbejdstiden dermed opdeles i kategorier som fx undervisning,

² Kvartalsnorm betyder, at den erlagte arbejdstid opgøres kvartalsvis med henblik på at konstatere, hvorvidt der har været overtid. Tilsvarende opgøres den erlagte arbejdstid ved helårsnorm årsvis.

undervisningsrelaterede opgaver mv. samt for visse institutioner tilknyttes faste timetal til disse kategorier. For det andet er der i samtlige undersøgte aftaler fastlagt bestemte forberedelsesfaktorer til undervisningen. Dermed begrænses lederens mulighed for at sikre en optimal og fleksibel udnyttelse af ressourcerne.

Hvad angår tilstedeværelse i forbindelse med forberedelse af undervisningen viser en gennemgang af lokalaftalerne på tværs af de fem institutionsområder, at lærerne selv disponerer over deres individuelle forberedelsestid, herunder om den udføres på institutionen eller ej. Gennemgangen af lokalaftalerne viser, at lærerne som oftest kun forudsættes at være til stede ved undervisningsopgaver og ledelsesplanlagte møder.

Et andet vigtigt element i vurderingen af de lokale aftaler har været omfanget af akkordaftaler, hvor der indgås aftale om en tidsmæssig honorering af konkrete arbejdsopgaver og eventuelle timepuljer, der ikke er underlagt ledelseskontrol. En gennemgang af de lokale arbejdstidsaftaler på tværs af de fem institutionsområder viser, at akkordprincippet anvendes i vid udstrækning, og flere af institutionerne har det som princip, at tilrettelæggelse af arbejdet bør foregå, så flest mulige arbejdsopgaver gennemføres ved indgåelse af akkorder.

Arbejdstidsaftalernes hensigtsmæssighed i forhold til ressourceudnyttelse og kvalitet i undervisningen

Set på tværs af de fem institutionsområder er det Rambøll Managements vurdering, at væsentlige andele af lærernes arbejdstid på forhånd er fastlagt gennem centrale og lokale arbejdstidsaftaler.

Især kan den udbredte anvendelse af akkordprincippet efter Rambøll Managements vurdering medføre dels spild i form af uudnyttede ressourcer, dels ressourcer, der unddrager sig ledelseskontrol. Der skal i den forbindelse gøres opmærksom på, at kortlægningen af anvendelsen af lærernes arbejdstid viser, at omfanget af anvendelse af akkordaftaler i de lokale arbejdstidsaftaler har en betydning for den andel af lærernes arbejdstid, der anvendes på undervisning. Således at udbredt anvendelse af akkorder begrænser den andel af lærernes arbejdstid, der anvendes på undervisning.

Ovenstående sammenholdt med centralaftalernes bestemmelser i forhold til over- og undertid og planlægningshorisonterne begrænser ifølge Rambøll Managements vurdering muligheden for en smidig og ressourcebevidst drift på den enkelte institution. Ligesom det er Rambøll Managements vurdering, at det begrænsede ledelsesrum generelt har betydning for institutionernes mulighed for løbende at tilpasse sig ændrede krav til undervisningen, ændringer i uddannelsesbekendtgørelser mv.

Et forhold, der efter Rambøll Managements vurdering kan have betydning for undervisningens kvalitet, er omfanget af lærernes tilstedeværelse. Lærernes tilstedeværelse på institutionen må antages at være en væsentlig forudsætning for at styrke videndeling, faglig sparring, pædagogisk udvikling, støtte af yngre lærerkræfter mv. – og dermed i sidste ende for at styrke undervisningens faglige kvalitet. Det generelle billede er imidlertid, at lærerne selv disponerer over deres individuelle forberedelsestid, herunder om den udføres på institutionen eller ej. Herudover viser gennemgangen af aftaler på tværs af de fem institutionsområder, at lærerne kun forudsættes at være til stede ved undervisningsopgaver og ledelsesplanlagte møder. På de institutioner, hvor der arbejdes med lærerteam, viser de gennemgængede aftaler, at lærerne i de enkelte team typisk selv aftaler tilstedeværelsen i forhold til fælles forberedelse, teammøder mv.

Af videre betydning for undervisningens kvalitet er efter Rambøll Managements vurdering den manglende anvendelse af muligheden for at differentiere forberedelsestiden i forhold til fagets karakter og udvikling samt lærernes erfaring. Efter Rambøll Managements vurdering vil den manglende differentiering også have betydning for muligheden for at allokere ressourcer til de lærere, der måtte have behov for mere forberedelsestid, og dermed den samlede ressourceudnyttelse.

Ledernes perspektiver på ledelsesrummet og arbejdstidsaftalerne

Det er i vurderingen af ledelsesrummet i de centrale og lokale aftaler væsentligt at have fokus på de forståelser, som lederne på institutionerne handler ud fra, blandt andet i forbindelse med fortolkninger af de centrale aftaler og indgåelse af lokale aftaler.

Det er Rambøll Managements vurdering, at der er en bevidsthed blandt lederne om, at de forskellige aftaleniveauer rummer risiko for at skabe en lønarbejderkultur, hvor fokus skifter fra primærydelsen: undervisning/uddannelse til levering af det, der er "betalt for" – til skade for undervisningens kvalitet. Der kan dermed komme for lidt fokus på modtagerne af undervisningen, eleverne/kursisterne/de studerende, når der forhandles fx forberedelsestid.

Det er imidlertid også Rambøll Managements vurdering, at ikke alle ledere på tværs af de fem institutionsområder føler sig tilstrækkeligt klædt på til at stå over for de stærke lærergrupper og lærerorganisationer. Især på GL-området³ har de lokale aftaler været underlagt stærk central styring og koordinering. Det er ledernes vurdering, at denne position vil blive søgt fastholdt, selv om GL i henhold til en voldgiftsdom ikke kan kræve de lokale aftaler til godkendelse. Lederne på tværs af institutionsområderne vil derfor efter Rambøll Managements vurdering kunne opleve at stå i et krydspres mellem krav fra lærerne og eksempelvis økonomiske krav fra bestyrelserne om tilpasning til eventuelt ændrede økonomiske betingelser.

I forlængelse heraf skal skolekulturen som forhandlings- og drøftelseskultur også tages med i betragtning. Inden for uddannelsesområdet er der efter Rambøll Managements vurdering blandt andet som følge af den hidtidige aftaleregulering generelt ikke skabt tradition for ledelse uden forhandling/drøftelse, og lærerne har stor indflydelse på egen arbejdstid, som "leder af egen undervisning". Samtidig ønsker lærerne og deres repræsentanter ikke at indgå i reelle forhandlinger, der forringer eller begrænser den kollegiale enheds- og lighedskultur.

Undersøgelserne efterlader også det indtryk, at lederne generelt prioriterer sikker drift, hvilket formentlig er en del af forklaringen på den udbredte anvendelse af akkordaftaler. Disse aftaler letter ifølge lederne det daglige arbejde, således at der ikke skal foregå hyppige og tilbagevendende forhandlinger, hver gang et nyt undervisningsforløb påbegyndes, samtidig med at de giver et godt grundlag for at disponere i forhold til økonomistyring. I forhold til akkordaftaler er det endvidere Rambøll Managements vurdering, at ledernes prioritering af et godt og stabilt arbejdsmiljø også spiller ind.

En lokalaftale kan derfor ud fra ledernes optik udgøre en vigtig ramme for det daglige samarbejde og ikke mindst den økonomiske styring af institutionerne. Samtidig er der dog også en vis erkendelse blandt lederne af, at "en

³ Gymnasieskolernes Lærerforening – der repræsenterer lønmodtagersiden på de almenne gymnasier og hf-området på voksenuddannelsescentrene.

enkelt gang" hurtigt bliver til "plejer". Indgåede aftaler skaber således hurtigt præcedens for det videre samarbejde om arbejdstid, hvilket kan hæmme institutionernes mulighed for løbende at tilpasse sig ændrede krav fra omgivelserne, bevægelser i målgrupperne mv.

Samlet set er det Rambøll Managements vurdering, at det fra ledelsesside generelt er opfattelsen, at ledelsesrummet er begrænset af både de centrale og de lokale aftaler. Der er dog ikke enighed om, hvordan problemet skal løses.

For erhvervsskolernes vedkommende efterspørges blandt lederne mere ledelsesmæssigt handlerum, mens lederne på de almene gymnasier vurderer, at det ikke er muligt for dem at opnå de fornødne ændringer gennem lokale forhandlinger. De ser derfor gerne, at de arbejdsopgaver, det må forventes en underviser på et alment gymnasium varetager i forbindelse med undervisning og forberedelse af undervisningen, fastlægges i en central arbejdstidsaftale.

Inden for hf-området er tendensen, at lederne på voksenuddannelsescentre på samme måde som lederne på de almene gymnasier primært ønsker de nødvendige ændringer gennemført fra centralt hold, mens lederne på voksenuddannelsescentrene i forhold til AVU-området og flertallet af lederne på social- og sundhedsskolerne gerne ser det lokale ledelsesrum udvidet især gennem ændringer i de centrale aftalers bestemmelser om forberedelsestid.

Lederne på institutionerne for mellemlange videregående uddannelser er delte i vurderingen af behovet for ændringer. Mens nogle ledere ikke oplever, at de lokale arbejdstidsaftaler giver begrænsninger i ledelsesrummet, er der blandt andre ledere stigende opmærksomhed på konsekvenserne af aftalene i forhold til ledernes mulighed for at disponere over lærernes arbejdstid.

3. Ledelsesrummet i de centrale og lokale aftaler

Som en del af undersøgelsen af anvendelsen af lærernes arbejdstid på fem institutionsområder gennemførte Rambøll Management en analyse af centrale og lokale arbejdstidsaftaler på de fem institutionsområder. Formålet med analysen var at belyse aftalernes betydning for lederens mulighed for at lede og fordele arbejdet mellem underviserne – ledelsesrummet. Såfremt anvendelsen af væsentlige andele af lærernes arbejdstid på forhånd er fastlagt gennem centrale og lokale arbejdstidsaftaler samt samspillet mellem disse, vil der være tale om et meget begrænset ledelsesrum, hvor ledelsen vil have vanskeligt ved løbende at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål, og ikke mindst til uforudsete begivenheder. Omvendt vil der være tale om et stort ledelsesrum, såfremt ledelsen har mulighed for løbende at disponere over lærernes samlede arbejdstid.

3.1 Ledelsesrummet i de centrale aftaler

Med undtagelse af centralaftalerne for institutionerne for mellemlange videregående uddannelser er det Rambøll Managements vurdering, at de centrale aftaler for især social- og sundhedsskolerne, voksenuddannelsescentrene og de almene gymnasier, men i et vist omfang også erhvervsskolerne kan siges at begrænse ledelsesrummet på centrale områder.

Blandt de væsentlige begrænsninger af ledelsesrummet i centralaftalerne for *social- og sundhedsskolerne, voksenuddannelsescentrene⁴ og de almene gymnasier* er efter Rambøll Managements vurdering det forhold, at aftalerne – både direkte og indirekte – på forskellig vis regulerer de dele af lærernes arbejdstid, der anvendes til forberedelse af undervisningen mv. For *de almene gymnasier og hf-området på voksenuddannelsescentrene* kan ledelsesrummet endvidere være begrænset af de centrale aftalers fastlæggelse af tid til eksaminer, opgaveløsning, gennemførelsesvejledning og tutorordning og ledelsesopgaver, såfremt dette ikke fraviges i de lokale aftaler. Et tilsvarende billede tegner sig for *AVU-området på voksenuddannelsescentrene* i form af de centrale aftalers fastlæggelse af tid til opgaverrettelse, prøver og uddannelsesvejledning i form af tilbagefaldsnormer, såfremt der ikke opnås enighed lokalt. For *social- og sundhedsskolerne* gælder, at tiden til eksamensarbejde skal aftales lokalt.

I forhold til *erhvervsskolerne* er det Rambøll Managements vurdering, at de centrale arbejdstidsaftaler efterlader et lokalt rum for arbejdstilrettelæggelse, hvor skolens ledelse fastsætter principperne for arbejdstilrettelæggelse og tid til forberedelse af undervisning mv. Samtidig skal det dog bemærkes, at der i forhold til principperne for arbejdstilrettelæggelsen forud skal foregå en drøftelse mellem skolens ledelse, lærerne og tillidsrepræsentanterne. Ligeledes skal der mellem skolens ledelse og tillidsrepræsentanten indgås aftale om principper for tildeling af tid til forberedelse af undervisning mv. Herudover skal der på *erhvervsskolerne* mellem skolens ledelse og tillidsrepræsentanten indgås aftale om tid til hverv og visse funktioner, tid til retning af opgaver, hvor det ikke er centralt fastsat, samt tid til udarbejdelse af opgaver til eksamensarbejde. Der skal således også på *erhvervsskolerne* gennemføres drøftelser eller indgås aftaler på en række områder, før ledelsen kan træffe beslutning om anvendelse af lærernes arbejdstid. Dermed inde-

⁴ I forhold til centralaftalerne for voksenuddannelsescentrene skal bemærkes, at der er tale om to sæt af centralaftaler – et sæt af centralaftaler for undervisere på højere forberedelseseksamen (hf) og et sæt af centralaftaler for undervisere på almen voksenuddannelse (AVU) og forberedelse voksenundervisning (FVU).

holder de centrale aftaler for dette institutionsområde også en begrænsning af ledelsesrummet.

Fælles for centralaftalerne for *social- og sundhedsskolerne, voksenuddannelsescentrene, erhvervsskolerne* og *de almene gymnasier* er endvidere, at disse aftaler efter Rambøll Managements vurdering begrænser mulighederne for smidig og ressourcebevidst drift af den enkelte institution.

Begrænsninger kommer til udtryk på forskellig vis i aftalerne, men omfatter eksempelvis: begrænsede eller ingen muligheder for at overføre undertid, begrænsninger i forhold til overførelse af overtid, gebyrer i form af tillæg/reduktion ved overførelser af over-/undertid, maksimale undervisningstimal og gebyrer i form af tillæg ved overskridelse af maksimale undervisningstimal samt frister i form af varslingsperioder for planlægning af og eventuelle ændringer i lærernes arbejdstid og gebyrer i form af tillæg ved overskridelse af fristerne.

Når centralaftalerne for *institutioner for mellemlange videregående uddannelser* efter Rambøll Managements vurdering ikke begrænser ledelsesrummet, skyldes det, at aftalerne på dette område alene indeholder bestemmelser om den gennemsnitlige arbejdstid, og om anvendelse af kvartalsnorm/helårsnorm.⁵ Der åbnes dog i samtlige centralaftaler mulighed for indgåelse af lokalaftaler om stort set alle arbejdstidsspørgsmål.

3.2 Ledelsesrummet i de lokale aftaler

Lokale arbejdstidsaftaler kan begrænse ledelsesrummet yderligere ved, at lederne indgår aftaler for dele af lærernes arbejdstid, der går ud over de i centralaftalerne fastlagte krav til lokalaftalernes indhold. På baggrund af en gennemlæsning af lokalaftaler for de institutioner, der inden for de fem institutionsområder indgår i undersøgelsen, er Rambøll Managements vurdering, at lokalaftalerne generelt indeholder elementer, der kan siges at begrænse ledelsesrummet yderligere.

Et centralt element i denne vurdering har været, hvorledes ledelsen udmønter fastsættelse af tid til forberedelse af undervisningen, og herunder blandt andet tilstedeværelsen i forbindelse med forberedelsen. Et andet vigtigt element i vurderingen af de lokale aftaler har været omfanget af akkordaftaler, hvor der indgås aftale om en tidsmæssig honorering af konkrete arbejdsopgaver og eventuelle timepuljer, der ikke er underlagt ledelseskontrol.

I centralaftalerne for *social- og sundhedsskolerne* stilles krav om indgåelse af lokalaf-tale om forberedelsestiden, samtidig med at centralaftalerne indeholder bestemmelser om tilbagefaldsregler i tilfælde af, at en sådan aftale ikke kan indgås. Såfremt der ikke indgås aftale, honoreres en 45 minutters lektion med 90 minutter på indgangsåret og med 100 minutter på grunduddannelse til social- og sundhedshjælper og overbygningsuddannelsen til social- og sundhedsassistent. På nær én institution, hvor en 45 minutters lektion honoreres med 120 minutter, viser gennemgangen af de udvalgte lokalaf-taler, at alle lektioner á 45 minutter på både indgangsåret og på grunduddannelse til social- og sundhedshjælper og overbygningsuddannelsen til social- og sundhedsassistent udløser 100 minutters arbejdstid.

I centralaftalerne for *AVU-området på voksenuddannelsescentrene* fastsættes, at hver fuldtidsbeskæftiget lærer skal tildeles 375 timer individuel tid,

⁵ Kvartalsnorm betyder, at den erlagte arbejdstid opgøres kvartalsvis med henblik på at konstatere, hvorvidt der har været overtid. Tilsvarende opgøres den erlagte arbejdstid ved helårsnorm årsvis.

som læreren selv tilrettelægger og administrerer til lærerens individuelle forberedelse og efterbehandling af såvel undervisning som mødevirksomhed. Herudover afsættes 105 timer pr. fuldtidsbeskæftiget lærer til 'fælles og individuel forberedelse'. Denne pulje af timer kan fordeles blandt lærere efter aftale mellem ledelsen og tillidsrepræsentanter, dog skal hver lærer tildeles mindst 50 timer af de 105 timer. Gennemgangen af lokalaftalerne for de besøgte institutioner viser, at der typisk tildeles mellem 50 – 80 timer af 105-timers puljen til hver lærer til fælles forberedelse, mens de resterende timer fordeles til lærere med mere end 530 timers undervisning.

For de *almene gymnasier og hf-området på voksenuddannelsescentre* fastlægger centralaftalerne forberedelsesfaktoren til 70 % af undervisningstimetallet til 1,33 svarende til 60 minutters forberedelse for en lektion på 45 minutter, og stiller samtidig krav om, at der skal indgås lokalaf-tale om faktoren for de resterende 30 %. Gennemgangen af lokalaf-talerne for de almene gymnasier og voksenuddannelsescentre i undersøgelsen viser, at kun ét gymnasium har forhandlet en anden forberedelsesfaktor end 1,33, hvilket er samme forberedelsesfaktor, som er givet for 70 % af lærernes undervisningstimetallet, som fastlagt i centralaftalerne.⁶ Tilsvarende viser gennemgangen af lokalaf-talerne, at der på stort set alle institutioner er indgået aftale om pause og tid til pædagogiske og administrative opgaver i forbindelse med undervisningen. Faktorer, som ledelsen ifølge den centrale arbejdstidsaftale ikke er pålagt at indgå aftale om.

Af centralaftalerne for *erhvervsskolerne* fremgår det, at det er skolens ledelse, der på baggrund af en aftale om principper for tildeling af tid til forberedelse af undervisning mv. udmønter tiden til forberedelse. Gennemgang af lokalaf-talerne viser en betydelig forskel i forhold til udmøntningen af forberedelsestiden og dermed ressourceudnyttelsen inden for især arbejdsmarkedsuddannelserne og korte videregående uddannelser samt i et vist omfang også erhvervsuddannelserne. Til gengæld viser gennemgangen af lokalaf-talerne og kortlægningen af lærernes arbejdstid på de erhvervs-gymnasiale uddannelser en betydelig mindre variation i forhold til udmøntningen af forberedelsestiden og dermed ressourceudnyttelsen.

En samlet vurdering af de lokale arbejdstidsaftaler på *institutionerne for mellem-lange videregående uddannelser* viser, at der for de fleste undersøgte institutioner indgås sådanne aftaler, selv om institutionerne ifølge de centrale aftaler ikke er pålagt dette. Her viser gennemgangen, at ledelsesrummet efter Rambøll Managements vurdering begrænses på centrale områder på de undersøgte MVU-institutioner. For det første ved, at der i de indgåede aftaler anvendes arbejdstidskategorier, og for visse institutioner tilknyttes faste timetal til disse kategorier. For det andet er der i samtlige undersøgte aftaler fastlagt bestemte forberedelsesfaktorer til undervisningen.

I forhold til omfanget af akkordaf-taler viser gennemgangen af de lokale arbejdstidsaftaler *på tværs af de fem institutionsområder*, at akkordprincippet anvendes i vid udstrækning, og flere af institutionerne har det som princip, at tilrettelæggelse af arbejdet bør foregå, så flest mulige arbejdsopgaver gennemføres ved indgåelse af akkorder. Der er på disse institutioner således ikke blot aftalt akkorder for undervisning, forberedelse, rettetarbejde, eksamensarbejde, pædagogisk, praktisk og teoretisk udvikling, men også for en lang række beskrevne hverv og funktioner samt for øvrige opgaver. Akkor-

⁶ En gennemgang af årsopgørelserne viser dog, at ét gymnasium yderligere anvender en lavere faktor end 1,33. Den lavere faktor anvendes i forbindelse med fastsættelse af tiden til forberedelse af undervisningen i 3.g. Dette fremgår ikke af den lokale aftale.

der i form af timepuljer, der afsættes til fx aktiviteter som skemalægning, kompetenceudvikling, pædagogiske dage mv., kan dels medføre spild i form af uudnyttede ressourcer, dels medføre ressourcer, der unddrager sig ledelseskontrol.

Endelig viser gennemgangen af lokalaftalerne, at lærerne selv disponerer over deres individuelle forberedelsestid, herunder om den udføres på institutionen eller ej. Gennemgangen af aftaler *på tværs af de fem institutionsområder* viser, at lærerne som oftest kun forudsættes at være til stede ved undervisningsopgaver og ledelsesplanlagte møder. På de institutioner, hvor der arbejdes med lærerteams, viser de gennemgåede aftaler, at lærerne i de enkelte teams typisk selv aftaler tilstedeværelsen i forhold til fælles forberedelse, teammøder mv.

4. Kortlægning af lærernes arbejdstid

Formålet med dette kapitel er at præsentere de væsentligste resultater fra kortlægningen af anvendelsen af lærernes arbejdstid. Bemærk, at mens data for institutioner for mellemlange videregående uddannelser og erhvervsskolerne er for 2005/06, er data for de øvrige institutionsområder for 2006/07. Andelene af lærernes arbejdstid er beregnet ud fra et bruttoårsværk for en lærer er 1.924 timer inklusive ferie, feriefridage og søgnehellidage.

4.1 Fordeling af lærernes arbejdstid

Tabel 1 og figur 2 viser, hvordan lærernes arbejdstid på *landsplan* fordeler sig på forskellige arbejdstidselementer på tværs af de fem institutionsområder samt uddannelsesområder inden for disse.

Mens tabel 1 viser det gennemsnitlige tidsforbrug på de forskellige arbejdstidselementer, viser figur 2 variationen i forhold til tiden anvendt på undervisning. I figur 2 er 1. kvartil (nedre kvartil), der er punktet, hvor en fjerdedel af lærere har lavere undervisningsandele, angivet. Eksempelvis ligger 1. kvartil for undervisningsandelen på erhvervsuddannelserne på 24 %, dvs. en fjerdedel af lærerne har en undervisningsandel på under 24 %. Ligeledes angiver figur 2 også den 3. kvartil (øvre kvartil), som afgrænser fjerdedelen af lærerne med de største undervisningsandele.

Figur 2 illustrerer endvidere sammenhængen mellem undervisning og forberedelse. Det fremgår af medianen for andelen af arbejdstiden, der anvendes til henholdsvis undervisning og forberedelse af undervisningen. Medianen er den midterste værdi. Det er punktet, hvor halvdelen af lærerne ligger over og halvdelen af lærerne ligger under. Eksempelvis er medianen for undervisningsandelen på erhvervsuddannelserne 29 %, dvs. halvdelen af lærerne har en lavere undervisningsandel end 29 %, mens den anden halvdel af lærerne har en undervisningsandel på over 29 %.

Erhvervsskoler

Tabel 1 viser, at lærerne på erhvervsskolerne, afhængigt af uddannelsesområde, gennemsnitligt anvender 17,2-36,5 % af deres arbejdstid på undervisning. Den gennemsnitlige undervisningsandel er med 17,2 % lavest for lærere på korte videregående uddannelser (KVU), hvorefter lærere på htx og hhx følger med henholdsvis 21,2 % og 21,7 %. Lærere på erhvervsuddannelser (EUD) anvender gennemsnitligt 27,9 % af arbejdstiden på undervisning. Den største gennemsnitlige undervisningsandel findes hos lærere på arbejdsmarkedsuddannelserne (AMU) – 36,5 %.

For erhvervsskolerne viser figur 2, at halvdelen af lærerne på erhvervsuddannelserne (EUD) bruger 24-34 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 24 % af deres samlede arbejdstid på undervisning. Tilsvarende bruger halvdelen af lærerne på hhx 19-25 % af arbejdstiden på undervisning, lærerne på htx 18-25 %, lærerne på korte videregående uddannelser (KVU) 14-22 % og lærerne på arbejdsmarkedsuddannelserne (AMU) 27-46 %.

Almene gymnasier (stx)

For lærerne på de almene gymnasier viser tabel 1, at lærerne i gennemsnit bruger 18,9 % af deres arbejdstid på undervisning. Tilsvarende viser figur 2, at halvdelen af lærerne bruger 16-22 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 16 % af deres samlede arbejdstid på undervisning.

Institutioner for mellemlange videregående uddannelser (MVU)

Tabel 1 viser, at lærerne på institutioner for mellemlange videregående uddannelser (MVU), der udbyder uddannelser til lærer og/eller pædagog, gennemsnitligt bruger 20,4 % af deres arbejdstid på undervisning. Figur 2 viser endvidere, at halvdelen af lærerne bruger 16-25 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 16 % af deres samlede arbejdstid på undervisning.

For lærerne på institutioner, der udbyder mellemlange videregående uddannelser (MVU) inden for social- og sundhedsområdet (socialrådgiver, sygeplejerske, jordemoder, fysioterapeut, radiograf mv.), viser tabel 1, at de i gennemsnit bruger 16,3 % af deres arbejdstid på undervisning. Figur 2 viser, at halvdelen af lærerne bruger 12-21 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 12 % af deres samlede arbejdstid på undervisning.

Tabel 1 viser, at lærerne på institutioner for mellemlange videregående uddannelser (MVU), der udbyder uddannelser til ingeniør, gennemsnitligt bruger 18,1 % af deres arbejdstid på undervisning. Figuren viser også, at halvdelen af lærerne på disse institutioner bruger 15-23 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 15 % af deres samlede arbejdstid på undervisning.

Voksenuddannelsescentre

Af tabel 1 fremgår, at lærerne på hf-området på voksenuddannelsescentrene gennemsnitligt bruger 18,5 % af deres arbejdstid på undervisning, mens det for lærere på AVU-området er 22,2 %. Figur 2 viser, at halvdelen af lærerne på hf-området bruger 16-22 % af deres arbejdstid på undervisning, mens halvdelen af lærerne på AVU-området bruger 17-27 % af tiden på undervisning.

Social- og sundhedsskoler

Tabel 1 viser, at lærerne social- og sundhedsskolerne gennemsnitligt bruger 21,5 % af deres arbejdstid på undervisning. Endelig viser figur 2, at halvdelen af lærerne bruger 20-25 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 20 % af deres samlede arbejdstid på undervisning.

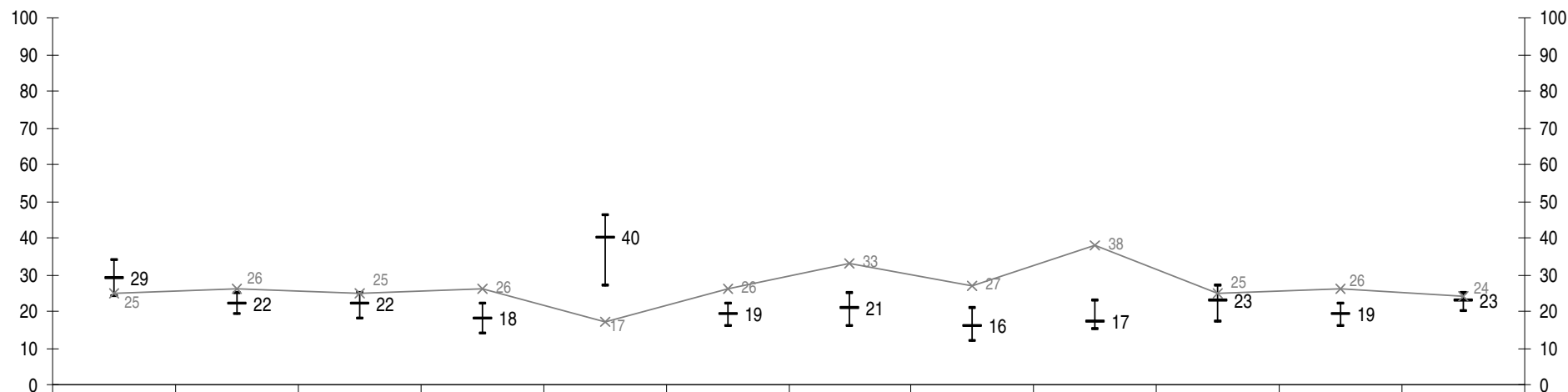
Tabel 1. Anvendelse af lærernes arbejdstid

		Undervisning	Forberedelse	Pædagogisk/administrative opgaver	Pauser	Rettearbejde og opgaveevaluering	Eksamensarbejde	Øvrige opgaver	Aldersreduktion	Ferie, feriefridage og søgnehelldage ⁷
Erhvervs-skolerne	EUD	27,9 %	23,8 %	-	5,7 %	2,6 %	2,2 %	23,8 %	0,8 %	13,2 %
	Hhx	21,7 %	25,3 %	-	4,1 %	10,7 %	5,3 %	19,7 %	0,8 %	12,4 %
	Htx	21,2 %	25,3 %	-	4,1 %	11,3 %	3,5 %	21,1 %	0,3 %	13,2 %
	KVU	17,2 %	25,1 %	-	3,1 %	6,9 %	6,9 %	26,8 %	0,9 %	13,0 %
	AMU	36,5 %	17,6 %	-	7,0 %	0,1 %	0,2 %	23,7 %	0,4 %	14,5 %
Almene gymnasier (stx)		18,9 %	25,0 %	1,8 %	4,1 %	9,7 %	5,7 %	19,5 %	1,4 %	13,9 %
MVU	Pædagog- og lærerseminar	20,4 %	32,1 %	-	-	0,4 %	5,7 %	27,1 %	0,6 %	14,1 %
	Social og sundhed	16,3 %	27,0 %	-	-	0,9 %	9,0 %	32,0 %	0,1 %	14,8 %
	Ingeniør	18,1 %	37,4 %	-	-	0,0 %	6,4 %	20,7 %	0,0 %	17,4 %
VUC	AVU	22,2 %	25,8 %	-	6,4 %	6,8 %	4,2 %	18,1 %	2,2 %	14,2 %
	HF	18,5 %	24,3 %	1,8 %	4,0 %	10,3 %	7,2 %	19,0 %	1,2 %	13,8 %
SOSU		21,5 %	23,4 %	-	4,8 %	2,4 %	2,9 %	30,3 %	0,0 %	14,6 %

⁷ Forskellen i tid brugt på ferie, feriefridage og søgnehelldage skyldes blandt andet et forskelligt omfang i forhold til, hvorvidt 6. ferieuge afvikles samt omfanget af samlede erlagte arbejdstid. Mens disse udsving har en moderat indflydelse på den beregnede andel af tid brugt på ferie, feriefridage og søgnehelldage for nogle af institutionerne, viste yderligere analyse en meget begrænset indflydelse på de andre arbejdstidskategorier, herunder andel af tid brugt på undervisning. Dette forhold skyldes, at indflydelsen af udsvingene på andel af tid brugt på ferie fordeler sig over de resterende 8 arbejdstidskategorier.

Figur 2. Undervisningsandel og forberedelse

- 3. kvartil - 1. kvartil - Median -x- Forberedelse

	EUD	Hhx	Htx	KVU	AMU	Almene gymnasier (STX)	Pædagog/lærer	Social/sundhed	Ingeniør	AVU	HF	SOSU
- 3. kvartil	34	25	25	22	46	22	25	21	23	27	22	25
- 1. kvartil	24	19	18	14	27	16	16	12	15	17	16	20
- Median	29	22	22	18	40	19	21	16	17	23	19	23
-x- Forberedelse	25	26	25	26	17	26	33	27	38	25	26	24

4.2 Forskelle i undervisningstiden på tværs af institutionerne

Den følgende tabel viser, hvorledes lærernes arbejdstid varierer på tværs af de enkelte institutioner inden for hvert af de fem institutionsområder.

Tabel 2. Forskelle i lærernes undervisningstid mellem institutionerne

		Undervisning		Forberedelse	
		(%)	(timer)	(%)	(timer)
Erhvervsskoler	EUD	20,3 - 31,9	391 - 614	16,7 - 29,0	321 - 558
	hhx	18,6 - 25,8	358 - 496	21,8 - 28,7	419 - 552
	htx	18,4 - 23,9	354 - 460	19,9 - 33,5	382 - 645
	KVU	10,2 - 25,2	196 - 558	16,4 - 36,1	316 - 695
	AMU	13,5 - 55,2	260 - 1.062	11,7 - 30,7	225 - 591
De almene gymnasier		16,5 - 22,0	317 - 423	21,2 - 28,3	408 - 544
Institutioner for mellemlange videregående uddannelser	Pæd./lærer	14,9 - 27,9	287 - 537	23,4 - 36,8	450 - 708
	Social /sund.	10,6 - 20,8	204 - 400	13,2 - 34,4	254 - 662
	Ingeniør	18,1	348	37,4	720
Voksenuddannelsescentre	hf	15,5 - 20,4	298 - 393	21,6 - 27,7	416 - 533
	AVU	18,7 - 25,4	360 - 489	24,2 - 28,2	466 - 541
Social- og sundhedsskoler		20,1 - 23,4	387 - 450	21,1 - 28,9	406 - 556

Erhvervsskoler

Af tabel 2 fremgår, at der er mindre forskelle mellem institutionerne på erhvervsuddannelsesområdet (EUD), end der er på eksempelvis arbejdsmarkedsuddannelsesområdet (AMU). Det fremgår da også af gennemgangen af de lokale arbejdstidsaftaler for erhvervsuddannelsesområdet, at udsvinget i minuttallet var mindre end på arbejdsmarkedsuddannelsesområdet.

Der er generelt mindre forskelle i anvendelsen af lærernes arbejdstid mellem institutionerne på hhx og htx. Det fremgår da også af gennemgangen af de lokale arbejdstidsaftaler for både hhx og htx, at udsvinget i minuttallet mellem institutionerne er meget begrænset. Tilsvarende tegner der sig også et rimeligt ensartet billede af, hvorledes øvrige elementer i lærernes arbejdstid – fx rette- og eksamensarbejde – honoreres. Ligeledes kan der ikke ses afgørende forskelle i institutionernes anvendelser af akkorder på disse uddannelsesområder.

Hvad angår de korte videregående uddannelser (KVU) viser gennemgangen af de undersøgte lokale arbejdstidsaftaler her en betydelig spredning i forhold til, hvorledes en lektion på 45 minutter honoreres. Dette kommer til udtryk i tabel 2, der viser en markant variation i undervisningsandelene mellem institutionerne. En gennemgang af lokalaftalerne viser, at der generelt anvendes et lavere minuttal for de institutioner med relativt høje undervisningsandele.

Tabel 2 viser, at andelen af tid brugt på undervisning på arbejdsmarkedsuddannelserne (AMU) varierer fra ca. 14 til 55 %, hvilket må siges at være markant. I forbindelse med dette forholdsvis markante udsving skal det bemærkes, at gennemgangen af de lokale arbejdstidsaftaler viser en forskel i forberedelsestiden mellem institutionerne på op til 43 minutter i forhold til en lektion på 45 minutter. En forskel der formentlig kan forklares ved de forskellige niveauer på arbejdsmarkedsuddannelserne.

Almene gymnasier

Sammenholdes variationen i undervisningsandelene med analysen af lokalaftalerne for de almene gymnasier, viser der sig en interessant sammenhæng. En gennemlæsning af lokalaftalerne for institutioner med en relativ lav un-

dervisningsandel viser, at disse i vid udstrækning gør brug af akkordaftaler i forhold til øvrige opgaver som fx efteruddannelse, teamsamarbejde, møder, pasning af samlinger, hverv og funktioner som fx datavejleder, teamkoordinator studievejledning mv. samt sociale arrangementer. Således har disse gymnasier i deres lokalaftale typisk tildelt alle lærere et fast timetal til møder og andre aktiviteter. For institutioner med de højeste undervisningsandele viser gennemlæsningen af lokalaftalerne, at der i mindre grad anvendes akkordaftaler.

Institutioner for mellemlange videregående uddannelser (MVU)

Ses på tværs af uddannelsesområderne viser en analyse, at lærer- og pædagogseminarierne generelt har de højeste undervisningsandele. Gennemlæsningen af de lokale arbejdstidsaftaler viser, at disse institutioner generelt anvender en lavere forberedelsesfaktor.⁸ Set på tværs af uddannelsesområderne har institutionerne med laveste undervisningsandele i lokalaftalerne generelt fastsat et forholdsvis højt timetal i forhold til akkorder til pædagogisk-administrative opgaver og mødedeltagelse samt lærerens faglige udvikling.

Voksenuddannelsescentre

Med undtagelse af en enkelt institution på hf-området, hvor der i højere grad anvendes akkorder end på de øvrige institutioner, kan variationerne mellem undervisningsandelene på hf-området efter Rambøll Managements vurdering ikke begrundes med forskelle i lokalaftalerne.

Et tilsvarende billede tegner sig for AVU-området. Med undtagelse af institutionen med en af de laveste undervisningsandele, hvor der i højere grad anvendes akkorder end på de øvrige institutioner, kan variationerne efter Rambøll Managements vurdering ikke begrundes med forskelle i lokalaftalerne. Forskellen beror efter Rambøll Managements vurdering derimod på størrelsen af institutionen, idet lærere med tillidshverv og funktioner som fx uddannelsesvejledere udgør en større andel på de mindre institutioner.

Social- og sundhedsskoler

Ser man ud over undervisning, skiller en enkelt institution sig ud ved at have den højeste andel forberedelsestid (28,9 %). Dette skyldes, at den pågældende institution har en lokalaftale, hvor en 45 minutters lektion udløser 120 minutters arbejdstid, samtidig med, at der i de 120 minutter er inkluderet en vis mængde tid til møder mv.

⁸ Det skal dog bemærkes, at det for enkelte institutioner, som beregner vejledningstiden ud fra en fastsat tid pr. studerende, ikke har været muligt at beregne forberedelsestiden til vejledning, idet lokalaftalerne ikke indeholder en faktor for dette. Det har alene været muligt ved de institutioner, der opererer med en forberedelsesfaktor i forhold til vejledning. Denne problemstilling har især været gældende for lærer- og pædagogseminarier. Det ændrer dog ikke ved det forhold, at forberedelsesfaktorerne generelt er lavere ved pædagog- og lærerseminarier.

Bilag 1: Undersøgelsens metode og design

I dette bilag redegøres for udvælgelsen af institutioner, valg af metode til dataindsamling og gennemførte analyser.

Metode

Dataindsamlingen i forhold til kortlægning af lærernes arbejdstid blandt *social- og sundhedsskoler* er foregået ved besøg på de udvalgte institutioner. Besøgene er gennemført af Rambøll Management. De besøgte institutioner er af Rambøll Management udvalgt ved en simpel tilfældig stikprøveudvælgelse blandt de i alt 20 social- og sundhedsskoler. Der er efterfølgende ved simpel tilfældig stikprøveudvælgelse udvalgt 30 lærere for hver social- og sundhedsskole. Såfremt institutionen har færre end 30 lærere, indgår samtlige lærere i kortlægningen. I alt 285 lærere fordelt på 10 social- og sundhedsskoler udgør datagrundlaget for undersøgelsen. En stikprøve af denne størrelse medfører en maksimal statistisk usikkerhed på +/- 6 procentpoint, men som beregningerne viser, er den statistiske usikkerhed generelt lavere end 1 procentpoint.

Dataindsamlingen i forhold til kortlægning af lærernes arbejdstid blandt *voksenuddannelsescentre* er foregået ved besøg på de udvalgte institutioner. Besøgene er gennemført af Rambøll Management. De besøgte institutioner er af Rambøll Management udvalgt ved en simpel tilfældig stikprøveudvælgelse blandt de i alt 29 voksenuddannelsescentre. Der er efterfølgende ved simpel tilfældig stikprøveudvælgelse udvalgt 30 lærere på AVU og 30 lærere på hf for hvert voksenuddannelsescenter. Såfremt institutionen har færre end 30 lærere på de pågældende uddannelsesområder, indgår samtlige lærere i kortlægningen. I alt 504 lærere fordelt på 10 voksenuddannelsescentre udgør datagrundlaget for undersøgelsen. En stikprøve af denne størrelse medfører en maksimal statistisk usikkerhed på +/- 6 procentpoint, men som beregningerne viser, er den statistiske usikkerhed generelt lavere end 1 procentpoint.

Dataindsamlingen i forhold til kortlægning af lærernes arbejdstid blandt *erhvervsskoler* (tekniske skoler, handelsskoler og kombinationsskoler samt AMU-centre) er foregået ved besøg på de udvalgte institutioner. Besøgene er gennemført af Rambøll Management. De besøgte institutioner er af Rambøll Management udvalgt ved en simpel tilfældig stikprøveudvælgelse blandt de i alt 78 erhvervsskoler. Der er efterfølgende ved simpel tilfældig stikprøveudvælgelse udvalgt 30 lærere på hhv. erhvervsuddannelsesområdet, de erhvervsgymnasiale uddannelser (hhx og htx), korte videregående uddannelser og arbejdsmarkedsuddannelser. Såfremt institutionen har færre end 30 lærere på de pågældende uddannelsesområder, indgår samtlige lærere i kortlægningen. I alt 1.882 lærere fordelt på 36 erhvervsskoler udgør datagrundlaget for undersøgelsen. En stikprøve af denne størrelse medfører en maksimal statistisk usikkerhed på +/- 3 procentpoint, men som beregningerne viser, er den statistiske usikkerhed generelt lavere end 1,7 procentpoint.

Dataindsamlingen i forhold til kortlægningen af lærernes arbejdstid blandt *de almene gymnasier* er foretaget af Undervisningsministeriet. Undersøgelsen er foretaget blandt 29 tilfældigt udvalgte institutioner. Institutionerne er udvalgt af Rambøll Management. Ministeriet har bedt de udtrukne institutioner indsende årsopgørelser for den senest afsluttede opgørelsesperiode på samtlige lærere samt tre elektroniske filer indeholdende oplysninger om lærernes arbejdstid. De 29 almene gymnasier, der indgår i undersøgelsen, er udvalgt ved en simpel tilfældig stikprøveudvælgelse blandt de i alt 147 almene gym-

nasier.⁹ Der er efterfølgende ved simpel tilfældig stikprøveudvælgelse udvalgt 20 lærere for hvert gymnasium. Såfremt institutionen har færre end 20 lærere, indgår samtlige lærere i kortlægningen. I alt 579 lærere udgør datagrundlaget for undersøgelsen. En stikprøve af denne størrelse medfører en maksimal statistisk usikkerhed på +/- 4 procentpoint, men som beregningerne viser, er den statistiske usikkerhed forbundet med de gennemførte analyser generelt lavere (under 0,70 procentpoint).

Dataindsamlingen i forhold til kortlægning af lærernes arbejdstid blandt institutioner for mellemlange, videregående uddannelser er også foregået ved besøg på de udvalgte institutioner. Besøgene er gennemført af Rambøll Management. De besøgte institutioner er af Rambøll Management udvalgt ved en simpel tilfældig stikprøveudvælgelse blandt de i alt 118 institutioner, der udbyder én eller flere af følgende typer af mellemlange videregående uddannelser:

- Uddannelser til lærer og/eller pædagog
- Uddannelser inden for social- og sundhedsområdet (socialrådgiver, sygeplejerske, jordemoder, fysioterapeut, radiograf mv.)
- Uddannelse til ingeniør.

I alt 19 MVU-institutioner indgår på den baggrund i undersøgelsen. Udvalgelsen af lærere til undersøgelsen er foretaget af institutionerne efter instruktion fra Rambøll Management. Der er efterfølgende ved simpel tilfældig stikprøveudvælgelse udvalgt 30 lærere på hver institution. Såfremt institutionen har færre end 30 lærere på de pågældende uddannelsesområder, indgår samtlige lærere i kortlægningen. I alt 441 lærere udgør datagrundlaget for undersøgelsen. En stikprøve af denne størrelse medfører en maksimal statistisk usikkerhed på +/- 7 procentpoint, men som beregningerne viser, er den statistiske usikkerhed generelt mindre end +/- 2 procentpoint.

Undervisningsministeriet har endvidere indsamlet lokale arbejdstidsaftaler på de udvalgte institutioner. Lokalaftalerne og materialet vedrørende lærernes arbejdstid er efterfølgende blevet overdraget til Rambøll Management. Herudover er der gennemført interview med ledere på de institutioner, som indgår i kortlægningen. Interviewene, der er gennemført af Rambøll Management, omfatter ledere på ni social- og sundhedsskoler, 10 voksenuddannelsescentre, ni erhvervsskoler, ni almene gymnasier og ni institutioner for mellemlange videregående uddannelser.

Dataindsamlingen er foregået i perioden maj – oktober 2007. For en nærmere redegørelse for metoden henvises til delrapporterne for de fem institutionsområder.

⁹ I alt blev 30 gymnasier udvalgt, men det har inden for den tidsmæssige ramme for denne undersøgelse ikke været muligt at fremskaffe data på ét gymnasium, hvorfor stikprøven udgøres af 29 institutioner.

Kategorisering af lærernes arbejdstid

Lærernes arbejdstid er opgjort i de kategorier, som efter Undervisningsministeriets ønske anvendes i denne undersøgelse, jf. tabel 1.

Tabel 1. De anvendte arbejdstidskategorier

Kategori	Afgrænsning
Undervisning	Tid, læreren anvender på undervisning. Undervisningen kan ud over fx klasseundervisning være holdundervisning, individuel undervisning og undervisning på tværs af hold, klasser, årgange og forelæsninger, der organiseres med elever i større eller mindre grupper, med flere lærere eller ved, at læreren er vejleder eller konsulent mv. Undervisningen kan også være frivillig undervisning, studiekredse, undervisning ved temadage samt faglig og metodisk vejledning, der gives som undervisning. Undervisning er ikke ethvert samvær med elever, men vil have et uddannelsesformål og normalt forudsætte forberedelse og efterbehandling. ¹⁰
Forberedelse af undervisning	Ved forberedelse forstås den tid, hvor læreren enten alene eller i fællesskab med andre forbereder, efterbehandler og evaluerer et hold elevers eller en klasses undervisning.
Pauser	Tid anvendt på pauser.
Pædagogisk-administrative opgaver (<i>alene anvendt i forhold til de almene gymnasier og hf-området på voksenuddannelsescentre</i>)	Tid til pædagogisk-administrative opgaver (i tidligere centrale aftaler betegnet som præambel).
Rettearbejde og opgaveevaluering	Tid anvendt på opgaveevaluering og rettearbejde.
Eksamensarbejde	Tid anvendt på eksamensarbejde i form af eksamination, censur og opgaveudarbejdelse.
Øvrig tid	Ved øvrig tid forstås tid, som ikke kan henføres til ovenstående kategorier. Det kan fx være mødetid, apparatopstilling, tid anvendt til pædagogiske og administrative opgaver ud over opgaver indeholdt i pædagogisk-administrative opgaver, lærerens egen kompetenceudvikling, faglig fordybelse, gennemførelsesvejledning, uddannelses- og erhvervsvejledning, tillidshverv mv. Kategorien indeholder også tid, der anvendes til særlige opgaver og projekter,

¹⁰ De forskelle, der forekommer i beskrivelsen af undervisningsbegrebet ved de forskellige uddannelsesområder, er søgt indfanget i denne beskrivelse. Af hensyn til sammenligneligheden mellem de forskellige uddannelsesområder er der lagt vægt på, at undervisning har et specifikt uddannelsesmæssigt mål og normalt forudsætter forberedelse og efterbehandling. Som følge heraf er den samlede tidsanvendelse ved studieture mv., lektiecafé og studieværksteder ved alle uddannelsesområder medregnet som "øvrig tid". Det er dog Rambøll Managements vurdering, at inklusion af disse aktiviteter i undervisningsbegrebet vil have en meget begrænset betydning for undervisningsandelen på tværs af uddannelsesområderne. For den almene voksenundervisning (AVU) ved voksenuddannelsescentre (VUC) har det kompetencebetonede undervisningsbegreb ikke betydet en nedsættelse af undervisningsprocenten.

	som ikke direkte er knyttet til undervisningen og ikke er typiske i forhold til normalt lærerarbejde. Det kan dreje sig om eksternt finansierede projekter, men gør det ikke altid. Det kan eksempelvis dreje sig om forsknings- og udviklingsprojekter, internationale projekter, konsulentvirksomhed af rådgivende eller behandlende karakter mv.
Aldersreduktion/ -tillæg	Alderstillæg i timer givet til lærere på 60 år eller derover.
Ferie, feriefridage og søgnehelligdage	Tid anvendt til ferie, søgnehelligdage og feriefridage.

Bemærk, at timer, hvor læreren har været fraværende som følge af sygdom og eventuelle timer i timebanker, er holdt ude af opgørelserne af lærernes arbejdstid.